

tienjaarlijkse schijven werden verlaten, voor meer bij de feiten en de conjunctuur aansluitende perioden.

R. van Uytven

W. Kohl, E. Persoons en A.G. Weiier, ed., *Monasticon Windeshemense*, III, *Niederlande*, bewerkt door A.G. Weiler en N. Geirnaert (Archief- en bibliotheekwezen in België, Extranummer XVI; Brussel, 1980, 657 blz.).

Het *Monasticon Windeshemense* nadert zijn voltooiing met een bewonderenswaardige snelheid. Na de bijdragen betreffende de kloosters in België (1976) en 'het Duitse taalgebied' (1977), verscheen alweer vier jaar geleden een derde lijvig boekdeel van dit repertorium, gewijd aan de mannen- en vrouwenkloosters van de Windesheimer congregatie in Nederland. Een vierde deel, met het register, zal de reeks eerlang afsluiten.

Het is wellicht nuttig even te herinneren aan de oorspronkelijke doelstellingen van dit initiatief, ontplooid in het kader van de reeks extranummers van 'Archief- en bibliotheekwezen in België', die ook in verband met andere religieuze orden (Heilig Graf, Arrouaise, Broeders van het Gemene Leven) voortreffelijk werk pleegt af te leveren. De opzet was een herwerking van J.G.R. Acquoy's *Het klooster te Windesheim en zijn invloed* (Utrecht, 1875-1880), vooral dan van het derde deel, dat de afzonderlijke kloosterinstellingen behandelde; het hoeft geen betoog dat de historische arbeid rond deze congregatie gedurende de laatste honderd jaar uiterst vruchtbaar is geweest, onder andere door de ontdekking en uitgave van nieuw bronnenmateriaal. In dit repertorium biedt men, per instelling, een overzicht van bronnen en literatuur, gegevens betreffende het geestesleven (bibliotheek en scriptorium, bewaarde handschriften, kopiïsten, verluchters, boekbinders, auteurs, onderwijs) en invloed op andere kloostergemeenschappen (dochterstichtingen, hervormingen), evenals lijsten van kloosteroversten, waarbij de traditionele historische uiteenzetting principieel beknopt werd gehouden.

De samenstelling van dit deel lag in handen van een team verbonden aan het Instituut voor middeleeuwse geschiedenis van de Katholieke Universiteit Nijmegen, rond A.G. Weiler, met eindredactie door N. Geirnaert. De auteurs hebben slechts minieme wijzigingen aangebracht aan het vooropgesteld programma. De rubriek 'geestesleven' is - terecht - nog uitvoeriger dan in de vorige delen, door inhoudsopgave van de bewaarde handschriften en vermelding van de desbetreffende literatuur, waarbij onder andere geput werd uit het materiaal verzameld door de Bibliotheca Neerlandica Manuscripta (Leiden), al is deze bedoeling niet systematisch doorgevoerd. Natuurlijk leidde de speciale situatie van de Noordnederlandse kloosters, met name hun nagenoeg volledige verdwijning op het einde van de zestiende eeuw, tot een gebrekkige overlevering en verspreiding van archief en bibliotheek, wat zijn neerslag vindt in de hier verzamelde gegevens. De samenstellers hebben zich op dit vlak bijzondere inspanningen getroost, maar zijn niet altijd tot bevredigende resultaten gekomen (zo is de referentie naar 'New York, Public Library' op bladzijde 29 wel wat lakoniek). De volgende kloosterinstellingen worden hier behandeld: de mannenkloosters Agnietenberg bij Zwolle, Albergen (Sint-Antonius), Amersfoort (Mariënhof). Amsterdam en Heiloo (Sint-Jan Evangelist), Anjum, Arnhem (Mariëndaal), Bergum (Sint-Nikolaas), Beverwijk (Sion), Bredevoort (Schaer), Eemstein (Sint-Salvator), Eindhoven, later Weert (Mariënhage), Haarlem (Onze-Lieve-Vrouw Visitatie), Haske (Rozenaal), Leiden (Sint-Hiëronymusdal), Leiderdorp (Engelendal), Ludingakerk, Naarden

RECENSIES

(Sint-Vitus), Nieuwlicht bij Hoorn, Nijmegen (Sint-Katharina), Nunhem bij Roermond (Sint-Elisabethsdal), Reimerswaal, Roermond (Sint-Hiëronymus), Rugge bij Den Briel, Thabor bij Sneek, Utrecht (Onze-Lieve-Vrouw en de XII Apostelen), Vredendaal bij Utrecht, later Amersfoort (Sint-Jan), Windesheim zelf, Zaltbommel (Sint-Pieterswiel), Zwolle (Bethlehem); de vrouwenkloosters Amsterdam (Mariënveld), Arnhem (Bethanië), Brunnepe bij Kampen (Sint-Jan Baptist), Diepenveen, Dordrecht (Sint-Agnes), Nijmegen (Mariënborg), Renkum, Utrecht (Jerusalem). De historici van de religieuze instellingen in deze plaatsen doen er goed aan dit naslagwerk ter hand te nemen, vermits de geschiedenis van deze kloosters vaak raakpunten vertoont met andere, soms verwante bewegingen (broeders en zusters van het Gemene Leven, begijnen, Franciscaanse derde orde, zelfs Zakkbroeders).

Onwillekeurig dringt zich, bij de evaluatie van dit repertorium, een vergelijking op met analoge ondernemingen (*Monasticon Batavum*, *Monasticon belge*, *Gallia Monastica*), alhoewel de enorme verschillen inzake opzet en onderwerp uiteraard opvallen. Toch lijkt onderhavige formule de meest efficiënte, al was het maar omdat ze het meest oog heeft voor de essentie van zo'n werk, namelijk het mededelen van alle relevante informatie vereist voor het actuele historisch onderzoek in een gemakkelijk hanteerbaar naslagwerk. In dat opzicht is het betreuenswaardig dat niet iets meer aandacht werd besteed aan de helderheid van de uiteenzettingen: enkele kaartjes ter verduidelijking bij de geografische situering, die vooral buitenlandse gebruikers voor problemen kan stellen, en een volledige lijst van sigla, die herhaaldelijk teruggripen naar deel één of deel twee had kunnen vermijden, zouden beslist nuttig geweest zijn. Dit doet natuurlijk niets af aan de bewonderenswaardige nauwgezetheid van het geheel die de kritiek - alle steekproeven ten spijt - moeiteloos doorstaat.

Vermelden we tot slot nog dat, als onderdeel van de 'Inleiding tot de geschiedenis van het kloosterwezen' en in dezelfde reeks extranummers van 'Archief- en bibliotheekwezen in België', een algemeen overzicht is voorzien van de bronnen en literatuur in verband met de Windesheimer congregatie.

Walter Simons

Willem Lourdaux, Marcel Haverals, *Bibliotheca Vallis Sancti Martini in Lovanio. Bijdrage tot de studie van het geestesleven in de Nederlanden (15de-18de eeuw), II, De geschiedenis van de bibliotheek en de evolutie van haar inhoud* (Symbolae A, VIII; Leuven: Universitaire Pers, 1982, viii + 510 blz., ill., tab., BF2.500,—, ISBN 90 6186 126 8).

Vier jaar na het verschijnen van het eerste deel van de studie over de bibliotheek van het Windesheimse klooster Sint-Maartensdal te Leuven, door W. Lourdaux en M. Haverals, is een vervolgedeel gereed gekomen. Het eerste deel bevatte de beschrijving van alle nog bewaard gebleven handschriften uit deze bibliotheek. In het tweede deel worden nog zeven codices aan de reeds beschreven honderdnegentig toegevoegd. De geschiedenis van de bibliotheek en de ontwikkeling van het bezit staan in dit deel centraal. Hierin wordt het materiaal aangedragen en besproken voor het derde en laatste deel van de studie, waarin het verband tussen het bezit en het geestesleven ter sprake zal komen. Men dient zich echter te realiseren dat het gaat om de handschriften en niet om de gedrukte werken. Gezien dit uitgangspunt van beide auteurs is het duidelijk dat het accent in deze studie sterk op de middeleeuwen ligt. Voor de latere tijd komt alleen de tekstkritische arbeid van de marti-